

Cumhuriyet'in 100. Yılı İçin...

1921 Anayasası'nı "tavzihan" tadil eden 364 sayılı Kanun'un 29 Ekim 1923'te kabulünün üzerinden yüzyıl geçti. Cumhuriyet'in ilanının yüzyıl dönümü; geçen yüzyılı anlamak, muhasebesini yapmak bakımından bir fırsat sunuyor. Bu fırsatın değerlendirilmesi için çeşitli ölçeklerde ve biçimlerde toplantılar gerçekleştirilmiş, telif eserler ve derleme çalışmaları yapılmış olsa da Cumhuriyet'in yüzüncü yılına ilişkin bilimsel toplantı ve popüler kutlamaların hem içerik hem de ölçek bakımından yeterli olmadığını söyleyebiliriz. Bunu ulusal ölçekte Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. yılı kutlamaları ya da uluslararası ölçekte Fransız Devrimi'nin 200. yılı kutlamaları gibi yıldönümleriyle kıyaslayarak da görmek mümkün. Elbette bunun nedenleri var: İlk elde, Cumhuriyet'in bu yüzyıl dönümünü, dünyanın iktisadi ve sosyal gelişmişlik bakımından çeşitlilik gösteren bölgelerinde benzer yöntemler kullanarak siyasal iktidarı ele geçiren ve demokrasi dışı yönetimler kuran rejimlerin çoğaldığı bir dönemde idrak ediyoruz. İkinci olarak, Türkiye'de 2002 yılından beri iktidarda olan ve siyasal rejimi, özellikle son on yılda otoriter bir hatta yeniden yapılandıran partinin içinden çıktığı siyasal geleneğin kadrolarının Cumhuriyet'i kuran kadrolara ilişkin zaman zaman ortaya çıkan hamasi ve düşmanca söylemlerinin arkasında yatan ideolojik bir etkinin de varlığını ve son yirmi yılda kazandığı gücü belirtmek gerek. Dolayısıyla 100. yılı; hem ulusal ölçekte mevcut siyasal rejim ve onun sahiplerinin hem de uluslararası ölçekte artan otoriter rejim ve eğilimlerin yarattığı atmosferde anlamak, muhasebeyi de bu ortamda yapmak zorundayız. Bu zorunluluk hali, cumhuriyete ilişkin soruşturma bakımından önümüze bir görev koyuyor: Cumhuriyeti "monarşi olmayan rejim" biçiminde tanımlayabileceğimiz negatif anlamıyla ya da "siyasal iktidarı kullananların seçim yoluyla belirlendiği rejim" biçimindeki dar anlamıyla tanımlamak ve değerlendirmek yerine; onu içeriğiyle ele almak gerekliliği. İşte bu gerekliliği yerine getirmek için Mülkiye Dergisi'nin Cumhuriyet Özel Sayısı'nı, devlet, toplumsal sınıflar ve bireyler bakımından "Cumhuriyet" in anlamını sorgulamak, demokratik bir gelecek için tarihsel bir muhasebe yapmak amacıyla tasarlanmış bulunmaktayız.

1921 Anayasası'nın bazı maddelerini "tavzihan tadil eden" (açıklığa kavuşturarak değiştiren) 364 sayılı Kanun altı maddeden oluşuyordu. Kanun, yapma tekniği bakımından anayasa değişikliğinin anayasa maddelerinin sıralamasında çözülmesi zor bir karışıklık yaratmış olsa da birinci maddede "Türkiye Devleti'nin şekli hükümeti cumhuriyettir" hükmünün eklendiğini; ikinci maddede devletin dininin İslam, dilinin Türkçe olduğunun belirlendiğini; değişikliğin geri kalan dört maddesinde de hükümet sisteminin cumhuriyet rejimi çerçevesinde

tanımlandığını söyleyebiliriz. Fakat burada asıl önemli olan, Bülent Tanör'ün vurguladığı gibi, değişikliğin rejimin niteliğini açıklığa kavuşturduğudur; yani Kanun'un haklı olarak Cumhuriyet rejimini 1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun kabulüne, hatta Büyük Millet Meclisinin açılmasının ardından BMM hükümetinin kuruluşuna götürmesidir. Dolayısıyla Cumhuriyet'in ilanı, asıl olarak yeni bir devletin kurulduğunun ve devlet şeklinin de bu devleti kuran halkın temsilcileri olan Meclis tarafından, Meclis toplandığı anda belirlendiğinin de açıklamasıdır.

Cumhuriyeti, eğer negatif anlamıyla ya da dar anlamıyla tanımlamayacaksak, sadece biçim değil, içeriği üzerine düşünmek, cumhuriyet kavramını bu içerikle ilişkili olarak tanımlamak ve cumhuriyetçi düşüncenin unsurlarını, içeriği belirleyen unsurlara göre anlamlandırmak durumundayız. 1923 anayasa değişikliğinin ardından 1924 Nisan'ında Kanunu Esasi'yi tamamıyla yürürlükten kaldıracak olan yeni bir anayasanın hazırlanması; bu anayasanın, 1921 Anayasası'nın esasını oluşturan ve Sovyet devriminin yaygınlaştırdığı şura fikrinin etkisiyle nahiye özerkliğine dayanan ve halkın doğrudan kaderini belirleyeceği bir demokratik kuruluşun yerine, saf siyasi temsili benimsemesi ve temsil aracılığıyla kurulan birliğin de sınıfsız, kaynaşmış, etnik, dini ve cinsiyet farklılıklarını yok sayan bir homojenliğe yönelmesi, kuruluşa ilişkin temel çatışmaları belirledi. Cumhuriyetin, egemenlik ve nüfus arasında nasıl bir bağ kurduğunu belirleyen içerik de işte bu çatışmalardan türedi. Devlet ile yurttaş arasında bağı kuracak olan hakları, haklara sahip olma hakkının kime ait olduğunu hem hakların hem sahiplerinin kapsamını genişletmek için verilen mücadeleleri cumhuriyetçi düşünce içerisinde kavramak ve savunmak gerekirdi ama Türkiye'de cumhuriyetçi düşünce bu yönde gelişemedi.

Cumhuriyet'in 100. yılı özel sayısını çıkarmaya karar verirken tartıştığımız bu fikirler bağlamında, elinizdeki özel sayıda, devlet, yurttaş ve birey ölçeklerinde cumhuriyet rejimini, cumhuriyetin içeriğini ele alacağız. Bunun için sayı içerisinde hem davetli yazarların yazılarının hem de açık çağrıya yanıt olarak gelen hakemli yazıların var olduğunu göreceksiniz. Ayrıca, Türkiye modernleşmesinin en tanınmış yazarlarından Erik-Jan Zürcher ile yaptığımız bir söyleşi ve Ezgi Sarıtaş moderatörlüğünde Alev Özkazanç, Gülay Toksöz ve Yaprak Zihnioğlu'nun katılımıyla gerçekleşen Cumhuriyet'in farklı dönemlerinde sürdürülen cinsiyet rejimlerini odağına alan bir yuvarlak masa toplantısı ile biçimsel olarak da zenginleşmiş bir sayı ortaya çıktı.

Davetli yazılar bölümü, 4 makaleden oluşuyor. Bu bölümde, kavram olarak cumhuriyeti, devletin özellikle son dönemde yaşadığı dönüşümü ve devletler arası ilişkiler içinde Türkiye Cumhuriyeti'nin konumunu ve dış politikasını ele almayı planladık. Mehmet Ali Ağaoğulları, "Antik Roma'dan Fransız Devrimi'ne

Cumhuriyetçi Düşünce” başlıklı makalesinde, hem tarihsel mücadeleler içinde cumhuriyet kavramının bir siyasal tanımı hem de cumhuriyetçi düşüncenin ana uğrakları bağlamında cumhuriyetçiliğin özelliklerini ele aldı. Zengin bir tarihsel ve düşünsel malzemenin kullanıldığı makalenin Türkiye’de cumhuriyetçi düşünceye bir katkı sunmasını umuyoruz. Davetli yazılar bölümünü güçlendirecek ve derginin metinsel çeşitliliğine katkı sunacak iki yazıdan biri Erik-Jan Zürcher söyleşisi. Zürcher ile Cumhuriyet’in kuruluş dönemine ilişkin çeşitli meseleler ve Cumhuriyet tarihinin tayin edici anları hakkında söyleştik. Ayrıca Ezgi Sarıtaş’ın moderatörlüğünde ve “Cumhuriyet’in Yüzyılı ve Toplumsal Cinsiyet: Kazanımlar Kayıplar ve Mücadele” başlığı ile toplanan yuvarlak masa, yüzyıllık, daha doğrusu Cumhuriyet’in biraz öncesine giden kadın mücadelesinin gündemlerini, cinsiyet rejimlerine ilişkin süreklilik ve dönüşümleri ve tabii kazanımları, kayıpları ele alıyor. Galip Yalman devletin dönüşümünü nasıl, hangi kavramsal araçlarla düşünebileceğimize işaret eden bir makale ile özel sayıya katkıda bulundu. Ayrıca bu bölümde yer alan yazısıyla İlhan Uzgel, hem Cumhuriyet dönemi dış politikasını, hem dış politikanın içinde şekillendiği devletler sistemini hem de bu devletler sistemi içindeki tercihlerin yönünü ele aldı. Boran Mercan ise toplumsal ilişkilerin marjda nasıl işlediğini ele alacak biçimde Cumhuriyet tarihi içinde suçları, suçlara ilişkin elde edilebilir kimi büyüklükleri, bu sayıları zapt etmeye dönük kolluk faaliyetinin oluşumunu, ceza adaletine yaklaşımları ve nihayet kriminoloji disiplini ele alıyor.

Özel sayının ikinci bölümünü oluşturan hakemli yazılar için çağrıya çıkarken Cumhuriyet’in kurumları ile toplumsal sınıflar arasındaki ilişkileri, dolayısıyla cumhuriyetin içeriğine dair iddialara ve belirlemelere sahip makaleleri dergiye çağırmaya gayret göstermiştik. Bu gayretimiz belli ölçüde başarılı oldu. Meriç Tokmak’ın rejim tartışması ile beraber Cumhuriyet’in farklı siyasal uğraklarda, farklı politik ve ekonomik dönemlerdeki serencamı üzerinden hem siyasal rejim kavramının bir analitik kategori olarak bize sunabileceklerini kavrarken hem de Cumhuriyet tarihinin kapsamlı bir politik değerlendirmesine vakıf oluyoruz. İsmet Akça’nın makalesi, Cumhuriyet’in farklı dönemlerinde ordunun siyasal alandaki ve devlet katındaki rolünü irdelleyen makalesi, orduyu hem toplumsal sınıflar arasındaki dengeler hem kapitalist devlet hem de güvenlik stratejileri ve ideolojik ayrımlar ekseninde analiz ediyor. Aygül Akkuş, İbrahim Eseroğlu ve Nuray Şahin, Cumhuriyet’in inşa sürecine paralel olarak yürüyen ve Cumhuriyet’in siyasal ve kültürel hedeflerinin hem taşıyıcısı hem de icra alanı olan Ankara’nın yaşadığı mekânsal müdahaleler ve dönüşümleri incelerken bunu Cumhuriyet’in sosyal ve politik tarihi ile birlikte ele alıyor.

Cumhuriyet ve gelecek söz konusu olduğunda en çok tekrarlanan klişe çocuklarımızın geleceği. Nail Dertli ve Taner Akpınar, bu klişeyi tersine çeviriyor.

Cumhuriyet'in çocuk emeğinin kullanımına ilişkin tarihine karşı sorumluluğunu hatırlatıyor. Birgül Ulutaş, makalesinde, Cumhuriyet tarihi içinde özgürleştirici bir eğitim arayışını, bu arayışın geçtiği yolları tüketerek tartışıyor. Yurttaşlığı inşa sürecinde resmi olarak var edilen ritüellerin rolü ve özel olarak da Dil Bayramı'nın Cumhuriyet'in dil ile kurduğu ilişki ve yeni bir tahayyül inşası bakımından üstlendiği rolü irdeleyen Mehmet Kendirci erken Cumhuriyet dönemi devlet pratiklerinin kuruculuğunun altını çiziyor.

Fatma Eda Çelik ve Meryem Çakır Kantarcıoğlu'nun Cumhuriyet'in kuruluşunda eşrâfın rolüne ve eşrâf kavramına ilişkin muğlak anlatıyı hedefe koyan makalesi, eşrâfın sınıfsal konumunu tespit etmek ve açıklığa kavuşturmak iddiasını taşıyor. Son olarak, Zübeyde Erdoğan Çelikkın'ın Osmanlı'dan Cumhuriyet'e miras kalan kurumlar olarak vakıfların üstlendiği sosyo-ekonomik roller bağlamında yaptığı tartışmada, cumhuriyetin yurttaşlık anlayışının neoliberal dönüşümü ve yurttaşlığın zayıflaması ele alınıyor.

Cumhuriyet'in ikinci yüzyılında demokratik, özgür ve eşitlikçi bir hüviyet kazanmasına dair muhasebeyi çoğaltmak ve yaygınlaştırmaya dair küçük bir katkı olarak görülmesini istediğimiz bu dosyanın hazırlanmasındaki emeklerinden dolayı Nail Dertli'ye ve Erkan Munirođlu'na teşekkürlerimizi sunarken, dosya kapsamındaki yazılara yorum ve önerileri ile destek olan hakemlerin titiz çalışmalarının da altını çizmek gerekiyor. Derginin içeriğini zenginleştiren davetli yazarlarımıza ve makalelerini gönderen yazarlarımıza teşekkür etmek isteriz...

Diñer Demirkent

Nuray Şahin

Onur Yıldız